

УДК 343.2/.7:341.322.5

DOI [https://doi.org/10.36919/3041-1149\(Print\)14.2026.218-225](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print)14.2026.218-225)**Л. В. Омельчук,**

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора з навчально-організаційної роботи
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет
email: o.l.v.0328@gmail.com
ORCID 0009-0002-4413-0272;

В. О. Підгородецький,

завідувач навчальної лабораторії «Юридична клініка»
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет
email: valintin2002mu@gmail.com
ORCID 0000-0001-7812-7384

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДІТЕЙ: СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

CRIMINAL AND LEGAL QUALIFICATION OF WAR CRIMES AGAINST CHILDREN: THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW AND CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

У статті досліджено проблеми кримінально-правової кваліфікації воєнних злочинів проти дітей в умовах збройної агресії проти України. Обґрунтовано, що незаконне переміщення, депортація, невиправдана затримка репатріації, вербування та використання дітей у збройному конфлікті становлять взаємопов'язаний комплекс посягань, які за наявності відповідних ознак можуть кваліфікуватися як воєнні злочини, злочини проти людяності або геноцид. Особливу увагу приділено Закону України № 4499-IX, яким у статті 438 КК України прямо виокремлено окремі форми посягань щодо дітей, що посилює спеціальний кримінально-правовий захист дитини, однак водночас актуалізувало питання тлумачення нових конструкцій, їхнє співвідношення із загальним складом порушення законів і звичаїв війни та суміжними міжнародними злочинами. Розкрито значення норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, Додаткових протоколів і Римського статуту Міжнародного кримінального суду для визначення змісту кримінально-правових заборон. Аргументовано, що розмежування воєнного злочину, злочину проти людяності та геноциду має здійснюватися не лише за зовнішньою формою поведінки винного, а й з урахуванням контексту її вчинення, масштабності або систематичності нападу на цивільне населення, статусу потерпілої дитини та спрямованості умислу. Окремо проаналізовано зміст понять «незаконне переміщення» й «невиправдана затримка репатріації дитини», які потребують оцінювання правових підстав початкового переміщення, можливості повернення дитини та поведінки осіб, від яких залежало її повернення. Підсумовано, що подальший розвиток кримінального законодавства має бути спрямований на системне узгодження статті 438 КК України з положеннями про злочини проти людяності та геноцид, уточнення оціночних понять і формування сталої практики документування та кваліфікації відповідних діянь.

Ключові слова: воєнні злочини проти дітей, кримінально-правова кваліфікація, міжнародне гуманітарне право, збройна агресія, незаконне переміщення дітей, депортація дітей, репатріація, вербування дітей.

The article examines the problems of criminal and legal qualification of war crimes against children in the context of armed aggression against Ukraine. It is substantiated that illegal displacement, deportation, unjustified delay in repatriation, recruitment and use of children in armed conflict constitute an interrelated complex of violations, which, if there are appropriate signs, can be qualified as war crimes, crimes against humanity or genocide. Special attention is paid to the Law of Ukraine No. 4499-IX, which in Article 438 of the Criminal Code of Ukraine directly singled out certain forms of encroachments on children, which strengthened the special criminal law protection of the child, but at the same time actualized the issue of interpreting new constructions, their correlation with the general composition of violations of the laws and customs of war and related international crimes. The significance of the norms of international humanitarian law, in particular, the Geneva Conventions, Additional Protocols and the Rome Statute of the International Criminal Court for determining the content of criminal law prohibitions is revealed. It is argued that the distinction between a war crime, a crime against humanity and genocide should be made not only by the external form of the perpetrator's behavior, but also taking into account the context of its commission, the scale or systematic nature of the attack on the civilian population, the status of the child victim and the direction of intent. The content of the concepts of "illegal movement" and "unjustified delay in the repatriation of a child" is separately analyzed, which require an assessment of the legal grounds for the initial movement, the possibility of the child's return and the behavior of the persons on whom her return depended. It is concluded that the further development of criminal legislation should be aimed at the systematic harmonization of Article 438 of the Criminal Code of Ukraine with the provisions on crimes against humanity and genocide, clarification of evaluative concepts and the formation of a consistent practice of documenting and qualifying the relevant acts.

Keywords: war crimes against children, criminal legal qualification, international humanitarian law, armed aggression, illegal movement of children, deportation of children, repatriation, recruitment of children.

Постановка проблеми та її актуальність. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала не лише випробуванням для державного суверенітету й територіальної цілісності України, а й спричинила масштабні гуманітарні наслідки для дітей, які в умовах збройного конфлікту опинилися серед найбільш уразливих категорій цивільного населення. Незаконне переміщення та депортація дітей, розлучення їх із батьками та іншими законними представниками, примусова зміна громадянства, нав'язування іншої національної та культурної ідентичності, вербування до участі в збройному конфлікті, використання у військових, розвідувальних чи інших цілях, а також цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив через цифрові платформи формують комплекс взаємопов'язаних загроз, які потребують не лише належного міжнародно-правового реагування, а й ефективної кримінально-правової протидії на національному рівні. За даними президентської ініціативи Bring Kids Back UA, станом на серпень 2026 р. приблизно 1,6 млн українських дітей залишаються під контролем держави-агресора – депортованими, примусово переміщеними або такими, що перебувають на тимчасово окупованій території; повернути на підконтрольну Україні територію вдалося лише 2 441 дитину, тоді як загалом зафіксовано 20 610 записів щодо можливої депортації чи примусового переміщення дітей [16]. Наведена статистика демонструє істотний розрив між масштабом явища та кількістю випадків, які вдалося задокументувати й підтвердити, що само собою є додатковим свідченням системного й цілеспрямованого характеру злочинної політики держави-агресора щодо українських дітей. Зазначені дії виходять за межі звичайних порушень прав дитини, оскільки за наявності встановлених міжнародним правом ознак вони можуть становити воєнні злочини, а в окремих випадках – злочини проти людяності, зокрема геноцид, що зумовлює потребу в їхній правильній кримінально-правовій кваліфікації з урахуванням не лише характеру безпосереднього посягання, а й контексту його вчинення, статусу потерпілої особи та спрямованості умислу винного.

Водночас упродовж тривалого часу Кримінальний кодекс України не містив спеціальної вказівки на окремі форми посягань щодо дітей у межах статті 438, унаслідок чого відповідні діяння кваліфікувалися переважно як порушення законів і звичаїв війни [5]. Ухвалення 2025 року Закону України № 4499-IX стало важливим етапом розвитку кримінального законодавства, оскільки законодавець безпосередньо виокремив у частині першій статті 438 КК України незаконне переміщення або депортацію дитини, невинуватого затримку її репатріації, вербування або використання дитини для участі в збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях [8].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сама собою законодавча новела не усуває всіх проблем правозастосування, адже потребують додаткового наукового осмислення співвідношення відповідних діянь із загальними положеннями статті 438 КК України та складами злочинів проти людяності, зміст оціночних понять, використаних законодавцем, особливості встановлення суб'єктивної сторони відповідних кримінальних правопорушень, а також співвідношення національної кримінально-правової моделі з міжнародними стандартами, сформованими Женевськими конвенціями, Додатковими протоколами до них і Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінально-правового та міжнародно-правового захисту дітей у збройних конфліктах останніми роками привертає дедалі більшу увагу вітчизняних дослідників, серед яких Г. В. Татаренко, І. В. Татаренко, О. Г. Кобан, В. Чаюн, М. М. Сірант, С. І. Маркін, Л. Р. Наливайко та інші науковці, праці яких охоплюють різні аспекти досліджуваної проблематики – від правового статусу дитини, яка постраждала внаслідок війни, та механізмів її повернення до питань кримінально-правової кваліфікації депортації, примусової зміни громадянства, вербування й використання дітей. Так, Г. В. Татаренко та І. В. Татаренко акцентують увагу на цифровому вимірі вербування неповнолітніх і викликах кримінально-правового захисту дітей в умовах гібридної агресії [12], тоді як О. Г. Кобан досліджує правові аспекти кваліфікації воєнних злочинів проти дітей і практику притягнення винних до відповідальності, зокрема в контексті депортації та примусової зміни громадянства [3]. В. Чаюн аналізує законодавчі новели щодо відповідальності за депортацію та використання дітей у війні з позицій юридичної техніки й практики їхнього застосування [14], М. М. Сірант і С. І. Маркін розглядають питання захисту прав дитини в умовах воєнного стану [11], а Л. Р. Наливайко досліджує правовий статус дитини, яка постраждала від війни, зокрема проблематику її повернення з тимчасово окупованих територій [7]. Н. А. Лугіна та В. О. Підгородецький висвітлювали кримінально-правовий механізм реінтеграції дітей, депортованих російською федерацією з окупованих територій України, розкриваючи на основі порівняльного аналізу міжнародного досвіду поєднання міжнародного й національного кримінального правосуддя з механізмами соціальної та психологічної реабілітації постраждалих дітей [6]. Комплексне міжнародно-правове обґрунтування кваліфікації дій російської федерації щодо українських дітей як геноциду міститься також у праці Д. Азарова, Д. Ковалю, Г. Нуріджаняна та В. Венгера, що є авторами тексту Заяви Верховної Ради України про вчинення росією геноциду в Україні [15].

Попри значний науковий доробок, комплексне дослідження співвідношення міжнародного гуманітарного права та чинного кримінального законодавства України щодо воєнних злочинів проти дітей, розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень і проблеми їхньої практичної кваліфікації залишається недостатньо розробленим, що й зумовлює потребу в подальшому науковому дослідженні.

Метою статті є комплексне дослідження співвідношення норм міжнародного гуманітарного права та кримінального законодавства України у сфері протидії воєнним злочинам проти дітей, аналіз законодавчих новел щодо кримінальної відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватого затримку репатріації, вербування та використання дітей у збройному конфлікті, виявлення проблем їх нормативного закріплення та формулювання пропозицій щодо вдосконалення відповідного правового регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародне гуманітарне право історично виходить із визнання дітей особливо вразливою категорією осіб, яка в умовах збройного конфлікту потребує підвищеного правового захисту, підкреслюючи, що такий захист поширюється на дітей незалежно

від їхнього цивільного статусу та не втрачає значення в разі їхнього незаконного залучення до конфлікту. Однією із фундаментальних гарантій реалізації відповідного підходу є стаття 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р., відповідно до якої діти користуються особливою повагою та мають бути захищені від будь-яких форм непристойного посягання, а сторони конфлікту повинні забезпечувати їм відповідні піклування та допомогу з огляду на їхній вік [2]. Спеціальні норми міжнародного гуманітарного права передбачають також заходи щодо забезпечення безпеки дітей під час евакуації, їх належного догляду, медичного забезпечення, освіти, встановлення особи та збереження сімейних зв'язків. Особливе значення в цьому контексті має IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, стаття 49 якої забороняє індивідуальні або масові насильницькі переміщення й депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території, тоді як стаття 50 встановлює спеціальні обов'язки окупаційної держави щодо дітей, зокрема забезпечення належного функціонування установ, відповідальних за догляд та освіту дітей [4]. Сукупність наведених положень дає підстави розглядати міжнародний захист дітей у збройному конфлікті не як окремий набір гуманітарних гарантій, а як цілісну систему, спрямовану на збереження життя, здоров'я, особистої ідентичності, сімейних зв'язків та інших основоположних прав дитини.

Особливого значення набуває заборона вербування дітей і їхнє використання у воєнних діях, оскільки дитина через свій вік та психологічну вразливість не може розглядатися як звичайний суб'єкт збройного конфлікту. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій [2] і Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах [13] установлюють спеціальні гарантії щодо недопущення участі осіб, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, у воєнних діях, тоді як міжнародні механізми захисту прав дитини орієнтовані на максимально широке запобігання залученню осіб до 18 років. У цьому контексті М. М. Сірант і С. І. Маркін звертають увагу на те, що ефективність захисту прав дитини в умовах воєнного стану залежить не лише від нормативного закріплення відповідних гарантій, а й від реальної спроможності держави забезпечувати їх реалізацію, оскільки саме розрив між нормативними приписами та практикою їхнього виконання створює додаткові ризики для дітей [11].

Важливим елементом міжнародної системи захисту є Римський статут Міжнародного кримінального суду, стаття 8 якого відносить до воєнних злочинів, зокрема, вербування або призову дітей віком до 15 років до складу збройних сил чи груп або використання їх для активної участі у воєнних діях. Водночас стаття 7 Римського статуту передбачає можливість кваліфікації депортації або насильницького переміщення населення як злочину проти людяності за умови встановлення відповідного широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення [10]. Практичне значення цих положень було підтверджене в справі «Прокурор проти Томаса Лубанги Діло», за результатами якої 2012 року Міжнародний кримінальний суд ухвалив свій перший обвинувальний вирок, визнавши особу винною у вербуванні та використанні дітей-солдатів у збройному конфлікті в Демократичній Республіці Конго [18]. Застосування міжнародних стандартів безпосередньо до ситуації в Україні набуло особливого значення після того, як 17 березня 2023 р. Палата досудового провадження МКС видала ордери на арешт в. путіна та м. львової-белової у зв'язку з обвинуваченнями у воєнних злочинах, пов'язаних із незаконною депортацією та переміщенням українських дітей [17].

Водночас міжнародно-правове оцінювання незаконного переміщення дітей не вилучає можливості встановлення ознак інших міжнародних злочинів, якщо будуть доведені відповідні додаткові елементи. Саме тому значний науковий інтерес становить питання про співвідношення незаконної депортації та примусового переміщення дітей із геноцидом. У Резолюції 2495 (2023) Парламентська асамблея Ради Європи звернула увагу на практику примусового переміщення українських дітей та її можливе значення для оцінювання відповідних дій крізь призму Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [1]. Науковці Д. Азаров, Д. Коваль, Г. Нуріджанян та В. Венгер, аналізуючи дії російської федерації щодо українських дітей, обґрунтовують потребу оцінювати примусове переміщення та русифікацію дітей не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими діяннями та загальним політичним контекстом, оскільки саме сукупність відповідних обставин може мати доказове значення для встановлення геноцидного наміру [15].

Водночас потрібно підкреслити, що сам факт депортації чи незаконного переміщення дитини не означає автоматичної наявності складу геноциду, оскільки для кваліфікації за статтею 442 КК України варто встановити всі передбачені законом ознаки цього кримінального правопорушення, охоплюючи спеціальний умисел на повне або часткове знищення відповідної національної, етнічної, расової чи релігійної групи.

Національна модель кримінально-правового захисту дітей у контексті збройного конфлікту тривалий час ґрунтувалася насамперед на статті 438 КК України, яка має бланкетний характер і передбачає відповідальність за порушення законів і звичаїв війни [5]. Водночас розвиток практики документування міжнародних злочинів засвідчив потребу в більш чіткому відображенні в кримінальному законі окремих форм посягань на дітей, що й стало предметом законодавчої роботи 2025 року. Показовим у цьому контексті є законопроект № 12170, який передбачав встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватну затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях представником іноземної держави, оскільки саме на етапі законопроектної роботи аналізувалася можливість створення окремої статті, однак ухвалений законодавцем нормативний підхід виявився іншим [9]. В. Чаюн, аналізуючи цю законодавчу ініціативу, звертав увагу на її юридико-технічні особливості та потенційні наслідки для практики кваліфікації відповідних діянь [14], а Н. А. Лугіна та В. О. Підгородецький ще до ухвалення законодавчих змін пропонували доповнити Кримінальний кодекс України окремою статтею 438-1 та встановити підвищену відповідальність за відповідні діяння [6].

Вважаємо, що зміст чинної частини першої статті 438 КК України має розглядатися у взаємозв'язку з міжнародними нормами, до яких відсилає бланкетна диспозиція цієї статті, що зі свого боку дає змогу забезпечити відповідність національного кримінально-правового оцінювання міжнародним стандартам. Водночас внесення до статті 438 конкретних форм посягання на дітей не означає автоматичного вирішення всіх питань кваліфікації, оскільки одна й та сама фактична поведінка за різного контексту може підпадати під різні міжнародно-правові та кримінально-правові конструкції. Так, незаконне переміщення або депортація дитини за відсутності ознак злочину проти людяності чи геноциду може розглядатися в межах статті 438 КК України як воєнний злочин, тоді як за наявності широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення відповідне діяння може бути складовою злочину проти людяності, передбаченого статтею 442-1 КК України, а за встановлення спеціального умислу, потрібного для геноциду, отримувати відповідну кваліфікацію за статтею 442 КК України. Саме тому розмежування зазначених складів повинно здійснюватися не лише за зовнішньою формою поведінки винного, а передусім з урахуванням контекстуального елементу та спрямованості його умислу.

Окремої уваги потребує розмежування змісту понять «незаконне переміщення» та «невинуватна затримка репатріації дитини», які після внесення змін до статті 438 КК України набули безпосереднього кримінально-правового значення, однак не отримали окремого нормативного визначення в кримінальному законодавстві України. За таких умов їхній зміст має встановлюватися з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права, насамперед IV Женевської конвенції та Додаткового протоколу I до неї, застосування яких дає підстави розмежовувати зазначені поняття за характером протиправної поведінки та моментом її вчинення.

Незаконне переміщення характеризує неправомірність самого акту переміщення дитини, зокрема його здійснення за відсутності передбачених статтею 49 IV Женевської конвенції підстав або з порушенням установлених нею вимог. Водночас невинуватна затримка репатріації стосується поведінки після переміщення, яке за певних обставин могло бути правомірним, зокрема в разі тимчасової евакуації дитини з невідкладних причин, пов'язаних із її безпекою або станом здоров'я [4]. Потрібно враховувати, що стаття 78 Додаткового протоколу I передбачає спеціальні умови проведення такої евакуації та покладає на відповідні органи обов'язок сприяти поверненню евакуйованих дітей у свої сім'ї та свою країну [2]. Отже, правомірність початкового переміщення не вилучає потреби в окремому оцінюванні подальшої поведінки щодо повернення дитини. Протиправність у першому випадку пов'язується з порушенням умов правомірності самого переміщення, тоді як у другому – з невиконанням обов'язку щодо повернення дитини за

відсутності обставин, які об'єктивно перешкоджають такому поверненню. Таке розмежування має безпосереднє значення для кримінально-правової кваліфікації діяння. Сам собою факт переміщення дитини за межі території, на якій вона перебувала до переміщення, не є достатнім для висновку про наявність незаконного переміщення. Потрібно встановити правові та фактичні підстави такого переміщення, його мету, спосіб і умови здійснення, а також наявність обставин, які могли зумовлювати потребу в евакуації. Якщо переміщення відповідало вимогам міжнародного гуманітарного права, окремого оцінювання потребує подальша поведінка щодо повернення дитини, зокрема момент припинення причин її евакуації, можливість репатріації та характер поведінки осіб, від яких залежало її повернення. Отже, встановлення факту переміщення має поєднуватися з дослідженням його правових підстав і подальшої поведінки щодо дитини, що дає змогу правильно визначити характер протиправного діяння.

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Л. Р. Наливайко, яка, досліджуючи правовий статус дитини, постраждалої внаслідок війни, акцентує на складності забезпечення її прав і повернення з тимчасово окупованих територій [7]. Такий підхід дає змогу розглядати репатріацію дитини не лише як складову міжнародно-правового та гуманітарного захисту, а й як процес, невиконання обов'язку щодо якого за наявності передбачених законом умов може набувати самостійного кримінально-правового значення.

Окремої уваги під час кваліфікації діяння як вербування дитини для участі в збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях заслуговує використання месенджерів, соціальних мереж, ігрових платформ та інших цифрових сервісів як сучасної форми вербування, що дає нагоду винним особам встановлювати контакт із неповнолітніми без безпосередньої фізичної присутності та поступово формувати психологічний вплив, який може завершуватися залученням дитини до розвідувальної, диверсійної або іншої діяльності. Г. В. Татаренко та І. В. Татаренко визначають цифровий вимір вербування як один із недостатньо врегульованих аспектів кримінально-правового захисту дітей, оскільки традиційні підходи до поняття вербування не завжди враховують специфіку дистанційної комунікації та цифрового середовища [12]. На нашу думку, цифровий спосіб встановлення контакту не повинен сам собою вилучати кримінально-правове оцінювання діяння, оскільки визначальним є не спосіб комунікації, а зміст поведінки винного, мета вербування, характер завдання, яке пропонується дитині, та її подальше використання в збройному конфлікті. Водночас специфіка такої форми вербування з позиції доказування зумовлюється характером цифрових доказів, що потребують належного документування листування, даних облікових записів, метаданих, відомостей про платежі, геолокацію та інших цифрових слідів, які надалі можуть мати істотне значення для доведення факту вербування та встановлення особи винного.

Проведений аналіз підходів до кримінально-правового оцінювання воєнних злочинів проти дітей дає підстави для висновку, що подальше вдосконалення українського законодавства має здійснюватися з урахуванням потреби в одночасному забезпеченні спеціального захисту дитини та системності кримінального закону. Водночас надмірне розширення кількості спеціальних складів злочинів може призводити до конкуренції кримінально-правових норм, тоді як надто загальна конструкція, навпаки, не забезпечує належної конкретизації особливо небезпечних форм посягання на дітей. З огляду на це пріоритетним напрямом має бути не механічне створення нових кримінально-правових норм, а послідовне вдосконалення статті 438 КК України, забезпечення її системної узгодженості з положеннями, що передбачають відповідальність за злочини проти людяності та геноцид, уточнення змісту понять, які мають значення для кваліфікації незаконного переміщення й невинуватеної затримки репатріації, а також формування сталої слідчої та судової практики щодо документування й правового оцінювання відповідних діянь.

Висновки. Кримінально-правовий захист дітей у контексті збройного конфлікту являє собою комплексну систему, у якій міжнародні стандарти визначають зміст заборон, а національне законодавство має забезпечувати механізми ефективного притягнення винних осіб до відповідальності. Водночас внесення 2025 року до статті 438 КК України положень щодо незаконного переміщення або депортації дитини, невинуватеної затримки її репатріації, вербування та використання в збройному конфлікті не усунуло проблем правозастосування, а актуалізувало

питання визначення змісту відповідних кримінально-правових конструкцій та їхнього співвідношення із суміжними міжнародними злочинами. Зокрема, актуальним залишається розмежування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, яке має здійснюватися з урахуванням не лише характеру поведінки щодо дитини, а й ширшого контексту її вчинення, масштабності або систематичності нападу та спрямованості умислу винного.

Окремою проблемою залишається визначення меж понять «незаконне переміщення» та «невиправдана затримка репатріації дитини», оскільки їхнє правильне застосування потребує врахування відмінностей між протиправним переміщенням і допустимою евакуацією, а також правових підстав її здійснення та подальшої поведінки щодо повернення дитини. Водночас невинуватна затримка репатріації не може ототожнюватися із самим фактом перебування дитини за межами місця її попереднього проживання, оскільки потребує встановлення характеру початкового переміщення, можливості повернення дитини та поведінки осіб, від яких залежало її повернення. Нового виміру зазначеній проблематиці надає поширення цифрового вербування, за якого залучення неповнолітніх може здійснюватися дистанційно, без безпосереднього контакту з вербувальником, що ускладнює встановлення способу впливу, особи правопорушника та доказування його умислу. Водночас кримінально-правове значення має не сам факт використання цифрової платформи, а спрямованість комунікації, зміст запропонованих дитині дій і подальший характер її залучення до діяльності, пов'язаної зі збройним конфліктом. Отже, пріоритетним напрямом подальшого розвитку кримінального законодавства є забезпечення системного взаємозв'язку статті 438 КК України зі статтями КК України, які передбачають відповідальність за геноцид і злочини проти людяності, що сприятиме вироблення усталених підходів правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Депортація та насильницьке переміщення українських дітей і цивільних осіб до Російської Федерації або на тимчасово окуповані українські території: створення умов для їх безпечного повернення, припинення цих злочинів і притягнення винних до відповідальності : Резолюція 2495 (2023) Парламентської асамблеї Ради Європи від 27.04.2023. URL : <https://pace.coe.int/en/files/31776/html>
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : протокол Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1977. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Кобан О. Військові злочини проти дітей: правові аспекти та практика притягнення до відповідальності. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 3(33). DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-559-570](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-559-570)
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Лугіна Н. А., Підгородецький В. О. Кримінально-правові механізми реінтеграції дітей депортованих російською федерацією з окупованих територій України. *Соціологія права*. 2025. № 1 (50). С. 109–114. DOI : <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.18>
7. Наливайко Л. Р. Правовий статус дитини, яка постраждала від війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 77–81. DOI : <http://dx.doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.11>
8. Про внесення зміни до статті 438 Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватну затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях : Закон України від 17.06.2025 № 4499-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20#Text>
9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення відповідальності за незаконне переміщення, депортацію, невинуватну затримку репатріації дитини, вербування та використання дитини у військових цілях представником іноземної держави : проєкт Закону України від 31.10.2024 № 12170. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45151>

10. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
11. Сірант М. М., Маркін С. І. Захист прав дитини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 694–696. DOI : <http://dx.doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/172>
12. Татаренко Г. В., Татаренко І. В. Воєнні злочини проти дітей у контексті гібридної агресії: виклики кримінально-правового захисту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск 4, частина 3. С. 109–118. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.17>
13. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання : протокол Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.2002. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text
14. Чаюв В. Відповідальність за депортацію та використання дітей у війні: що зміниться в законі / Юридична практика. 2025. 08 квітня. URL : <https://pravo.ua/vidpovidalnist-za-deportatsiiu-ta-vykorystannia-ditei-u-viini-shcho-zminytsia-v-zakoni>
15. Azarov D., Koval D., Nuridzhanian G., Venher V. Understanding Russia's Actions in Ukraine as the Crime of Genocide. *Journal of International Criminal Justice*. 2023. Vol. 21, Issue 2. P. 233–264. DOI : <https://doi.org/10.1093/jicj/mqad018>
16. Bring Kids Back. Official Website. URL : <https://www.bringkidsback.org.ua/uk>
17. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova / International Criminal Court. 17.03.2023. URL : <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>
18. The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo / Judgment of the International Criminal Court. 14.03.2012. URL : <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CaseInformationSheets/LubangaEng.pdf>

Дата надходження статті: 23.06.2026

Дата прийняття статті: 04.08.2026

Дата публікації статті: 14.09.2026